

Naš jezik in naša književnost.

(Piše Fr. S. Lekše.)

er sem imenoval ime zna-
nega Francoza, začenjram
tudi kar s Francozi. Ti
namreč pripovedujejo o ne-
kem rojaku, da je hvalil
Boga vsako jutro zato, ker je bil rojen
na Francoskem in mu je bila franco-
ščina materin jezik. Izvrstni angleški
pisatelj Addison je bil hvaležen celo
življenje nebesom, da je Anglež. An-
gleški jezik je namreč jako krepek in
vendar mil. Vsi Nemci se strinjajo s
svojim velikanom Goethe-jem, ki govori
o svoji »ljubi nemščini«. Lahki pritrju-
jejo svojemu pesniku Ugonu Foscolu,
kadar graja svoje rojake, ker kvarijo
»il toscano parlar celeste — toskansko
nebeško govorico«. Rusi se ogrevajo
in navdušujejo z besedami svojega ve-
likega sinú, celemu svetu znanega Ivana
Turgenjeva, kateri piše v svojih »Pe-
smih v prozi«, da mu je v žalostnih
dneh njegove domovine bila jedina to-
lažba — njegov ruski jezik. »Zakaj ne-
mogoče je«, pravi, »da ne bi bil takov
silen jezik namenjen velikemu narodu.«
In Lah Varchi celó naravnost pravi,
da je neuk in neizobražen vsakdo, ka-
teri ne zna dobro svojega materinskega
jezika, če bi govoril in znal tudi druge
tuje jezike, celó latinščino in grščino.¹⁾

Vse to priča, kako zeló je bila in je
še naprednim narodom na srcu ljubezen
in znanje, lepota in čistota materinskega
jezika. Pri nas pa sem prepričan, kadar
bi vstal kak slovenski Juvenal, zakročil
bi jo gotovo, kakor jo je rečeni rimski
pesnik Rimljanom:

¹⁾ Varchi, Dialogo 8, pag. 181. . . »Eppur è
così; se hanno lettere, eglino non hanno di
quelle che noi favelliamo. Anche molti preti,
e scrivani negli uffizi hanno lettere e niente
meno nella lingua propria sono barbari e con-
seguentemente idioti.«

»Da se naučiš kakega tujega jezika,
treba je mnogo časa, da pa preučiš
svoj materinski jezik, prekratko je tvoje
življenje.«
Voltaire.

... omnia graece,
Quum sit turpe magis nostris nescire latine.¹⁾

Tu je treba samo »po grško« in
»latinsko« zameniti z izrazi »po nem-
ško« in »slovensko«. Tu pa ne govorim
najprej o vsakdanji govorici, v kateri
mešajo nekateri Slovenci brez vzroka
in prav grdo slovenščino in nemščino,
ampak govorim splošno, posebej še o
našem pisnem jeziku. Narodi se izobra-
žujejo zlasti s slovstvom, s književnostjo.
Velikim narodom je to lahko, ker imajo
vse šole v svojem jeziku. Nam pa se
v tujem duhu in večinoma v tujem
jeziku podaje višja omika. Kdo bi se
čudil, da se nas marsikaj tujega prime!
In prav zato je treba brusiti in likati.
Kar se našega jezika tiče, obetal se
nam je tak »brus« — saj so ga tudi
Čehi rabili — toda pri nas le preradi
obetamo, pa ne izpolnimo. Zato se mo-
ramo zadovoljiti s tem, kar imamo.
Saj smo že navajeni na — drobtinice.
Marsikatero jezikoslovno drobtinico so
nam podali slovenski listi, za katerimi
tudi »Dom in Svet« ni zaostajal. Samó
da se premalo pazi na te — kakor
nekateri pravijo — malenkosti. Želja
urednikova je, da bi list povzdignil in
dovršil tudi v jeziku. In zato je želel,
da bi se kaka knjiga gledé na jezik pre-
sodila in ocenila, da se pokažejo jezične
vrline, pa tudi hibe, in da se spozna,
kaj bi se lahko pravilneje in lepše po
slovensko povedalo. Sodi naj potem
vsakdo, kakor mu drago. »Bode pa že
zabavljaj jeziku naših knjig in časnikov!«
Nikakor ne. Saj ne ocenjujemo zaradi
graje, ampak zaradi nauka. Ker ima
pa vsako delo svojega delavca, kateri
je za delo odgovoren, naj ne zameri

¹⁾ T. j.: Vse po grško, in vendar je za naše
ljudi bolj sramotno, ne znati latinščine. Juvenal,
satyra 6.

noben pisatelj — duševni delavec, čega zadene kdaj kaka trščica, kaka iver, kadar mu kdo teše njegovo ne še popolnoma dovršeno delo. Saj je skoro nemogoče hvaliti ali karati delo in nič ne omeniti, celo nič se dotakniti delavca. Zato menimo, nihče ne more in ne sme zameriti, ako si ogledamo in presodimo njegov spis po jeziku. Zabavljati ne namerjamo in tudi doslej nismo tega storili. Zato nas ni nihče najel. Zato »ne podtikajte mi«, da govorim z znanim slovenskim pisateljem »nikakor nedokazanih napak in hib . . . Stalno in sveto načelo mi je bilo od nekdanj: svojih slabostij in napak ne podtikaj drugim — brez dokazov! Mirni in nepristranski čitatelj . . . mi bode, upam, rad priznal, da sem se tudi . . . neprestano držal poudarjenega načela. Če jaz ne poznam in ne vem kake reči in kdo na svetu bi vse poznal! iz tega še ne sledi, da je tudi noben drugi ne more poznati in vedeti . . . Jako napačno je pa misliti, da le naši učeni in neučeni profesorji vse vedo . . .«¹⁾ Zabavljali in karali so pri nas že dovolj možje, znani v slovenski književnosti. Kakor je svoje dni oponosil naš »moniteur«²⁾ našim prednikom, da le »grammatiko godejo in germanizme grajajo«, oponašajo tudi nekateri možje vsem za pravilni čisti jezik vnetim Slovencem. Ali zakaj? Ker je treba učiti in truditi se. Pri nas je pa še vedno dosti tega, o čemer je peval Koseski — »mnogo je križema rok«. Zato Slovenci: »Ganite jih, otrebite mah domovine do jedra!« Ta mah bi imenoval nejedinstvo v slovenski pisavi in izreki.³⁾ »Najstrupovitejša rana je ta, ker mi vedno ter

vedno le sami besede pogrešno pleteničimo, ne da bi hodili po nje ali v svojo starino ali k drugim Slovanom, kjer nemamo svojih. To je, da nam se je završlo toliko po nemščini spakudranih slovanskemu svojstvu do konca protivnih besed.«¹⁾ Zato pa: »Jezik očistite peg« — »Le marno pogledjte na polje slovenskega djanja. Mnogo ledine še je.«

Gojiti materinščino in jo čistiti po svojih močeh, to je dolžnost vsakega domoljuba, ki se šteje med izobražence. In to lahko dela od najbolj zakotne slovenske šole do najvišje v mestu. Treba je, da pogledamo Slovenci v tuje kakor sorodne nam narode in se od njih učimo čistiti in lepšati jezik. Ne sme biti »naša slovenščina le za vabo«, ali, »naj odraste kaker pastarica za kozami, kaker vboga dekla z motiko v roki ali s pominjakom na glavi brez nauka, brez višje plemenite odgoje.«²⁾

Kako naj začnemo? Prave kritične slovnice nam je najprej treba, slovnice, katera bodi vsem ravnilo. In kakor sem slišal, je že v delu pri naših znanih učnjakih slovenskih. To je prav! Francoz, ki si je vzgojil kralja med jeziki, pravi: »La grammaire est la clef des sciences — slovnica je ključ do vednostij«. Pri nas pa »za vsakim ogglom vstaje nov slovničar, ki dela novo zmešnjavo. Mari ni nobenega pravega slovničarja, da bi take psevdoslovničarje po prstih krenil?«³⁾ Kadar bode dobra slovnica slovenska izšla, konec bo raznim zmotnjavam. Dotlej pa treba, da opozarjamo drug drugega na nedostatke. Če tako delajo veliki narodi, Angleži⁴⁾, Francozi, Nemci, zakaj pa bi mi ne? (Dalje.)

¹⁾ Časnikarstvo in naši časaiki. V Ljubljani 1884, str. 274.

²⁾ »Novice« 1858.

³⁾ Primeri »Ljubljanski Zvon 1890«: razprave dr. Sketa in Lendovška, in pa »Programm des k. k. Staats-Gymnas. in Cilli 1891.« die Sprache in Kastelec, »Bratovske Bvqvice S. Roshenkranza« od prof. M. Zavatlala. »Da omenim samo nekaj o izgovoru l-a o čem je pisal »Dom in Svet« I., piše in navaja rečeno razpravo: »Das l im part. praet. II. als mittleres l auszusprechen . . . ist ebenso unnatürlich und unschön als unrichtig und unslavisch p. 15 . . .«

¹⁾ Nauk slov. županom. Fr. Levstik. Vvod.

²⁾ »Cvetje« V. 7.

³⁾ »Slovenec« 1887, št. 77.

⁴⁾ »Angleška vlada je pozvala svoje zastopnike v tujih deželah, naj rabijo boljše in čistejšo pisavo v uradnih poročilih in naj se skrbno ogibajo tujih izrazov. V tem prizadevanju za lepoto jezika podpirajo vlado najvišji veljaki katoliške cerkve na Angleškem, kakor kardinal Manning, ki jako redko rabi v svojih mnogih spisih romanske (tuje) izraze, pa opozarja, da je angleški jezik s francoskimi besedami malo pridobil.« (Kathol. Lehrerz., Münster, 1890.)

Naš jezik in naša književnost.

(Piše Fr. S. Lekše.)

(Dalje.)

»**Pegam in Lambergar.**« Zabavna knjižnica Matice Slovenske. — 1891.

Prejmer začnjam, naj povem, da si tu nikakor ne prisvajam zadnje besede. Tudi ni moj namen, opozarjati samo na jezikovne hibe, temveč povedal bom svoje misli, drugi pa sodite. Škodilo to po moji pameti nikomur ne bo, niti pisatelju, niti čitatelju teh vrstic. Morebiti še koga drugega potaknem — in to je tudi moj namen — da se loti tega dela in dene tudi naše časnike na jezikovno rešeto.

Začnimo s peto stranjo.

» . . . in po Viru in Dobu so ljudje komaj jezili vodo, ki jim je vhajala v hiše.« Meni se zdi, da pri nas »ki« ni povsod na mestu, kjer stoji, in tako tudi tukaj ne. Jaz bi bil za »katera«; potemtakem: »so . . . jezili vodo, katera jim je vhajala v hiše«. Zakaj »ki« je nov in prvi in četrti padež moškega spola od »ki, ka, ko«, katero zaima ni več v navadi v ženskem spolu. Kajpada se ne bi tudi glasilo »ki«, ampak »ka«. »Dendenes«, piše Šuman (Slov. Slov. nica str. 112), »se rabi »ki« za-se kot oziralno zaima v imenovalniku, v ostalih sklonih se mu pridružuje kazalni jъ v dotičnem sklonu: »mož, ki smo mu dali; mož, ki smo ga videli; mož, ki smo pri njem bili itd.« Tu ne navaja nobene stavke z ženskim spolom. Ljudstvo navadno tu govori: »keri, kiri«, in v navedenem stavku bi reklo: »vodo, kera jim je vhajala«. Kdor se želi še bolj natančno o tej besedi in sploh o neklih zaimkih vpoznati, njihovo etimologijo vedeti, čitaj Škrabčeve platnice »Čvetje« VI. 10, VI. 11. » . . . Dobro četrt ure od Doba na poti proti Kamniku se skriva za drevjem grad Črnelo, ki se sme prištevati najstarejšim na Kranjskem« . . . »sme se prištevati« je pač germanizem »dürfte«. Zakaj ne: » . . . ki se lahko prišteva«, ali pa samo »ki se prišteva«, ali še bolje

»katerega prištevajo . . .«? (Glej »Dom in Svet« 1891, str. 229 »smeti«.) — »V tem času, ko se vrši naša povest, bil je močno utrjen; obdajalo ga je debelo zidovje . . .« To se mi ne zdi po domače povedano. Bolje bi najbrž bilo tako: »Bil je (t. j. grad) močno utrjen tedaj, kadar se je godilo to, kar tu pripovedujemo, obkoljevalo (okroževalo) ga je debelo zidovje . . .« »Obdajalo« je pri nas že tako zastarela nemézna, da je večkrat ne čutimo več. Kar se tiče besede »kajti«, pisal je že o njej ta list (»Dom in Svet« 1890., str. 85.) » . . . kajti se je bal, da ga bode še drago stal spor s silnim vojskovodjo . . .«, »drago stal« je tudi po nemškem zasukano »theuer zu stehen kommen«. (Glej »Dom in Svet« 1890.) Ne pišimo: »Bilo je lepega popoldne meseca sušca, ko je razkazoval Kristof prijateljema nove utrdbe«, ampak po mojih mislih: »Bil je lep popoldan meseca sušca. Kristof je razkazoval prijateljema nove utrdbe.« — »Njegova veljava in zgovornost sta zmagali«, rekli bi »zmogli«. Tako še pišejo naši predniki, Trubar, Dalmatin i. dr., in dobro bi bilo zopet udomačiti te oblike. Zato tudi ne »peklenska vrata ne bodo premagala« ampak »premogla«. »Vodje« in »vojskovodje« — kaj porečemo? Veliko se je že o tem govorilo, tudi pisalo. Po naših glasoslovnih zakonih je le »voj« in »vojskovoje« opravičeno. (Glej »Slovan« 1884. in Miklošič Etym. Wörtl. Wien 1886, str. 276. »ved — asl. veda . . . nsl. vesti . . . voj dux . . .«) — » . . . pri Vitovei . . .« Kar se pa tiče mestnika, bilo bi najbolje, da se povsodi poprimemo jednake pisave, ali *u* ali *i*. O tem je že pisal ta list večkrat. Tu naj še samo navedem, da je o tem pisal dr. V. Oblak v svoji izvrstni razpravi ponatisnjeni iz »Archiva« (»Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen. Separatabdruck aus dem Archiv. Leipzig 1890«, str. 36—50).

Na str. 7. je »dečak« najbrže tiskarska pomota — za »deček«. »Kajti se je bil grozil Ostrovhar proti vojvodi Albrehtu«, rekli bi: »Zakaj, ker se je bil grozil O. zoper vojvodo A.« Treba, da razločujemo v slovenščini »proti« in »zoper«. Zakaj »proti« se rabi v prijaznem zmislu, »zoper« pa ima sovražen pomen. — »Terjati« se pri nas rabi n. pr.: »koga za denar«. Tu omenjam samo, kar je pisal o tej besedi Fr. Levstik v svoji slovnici (»Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen): »Terjati fordern, betreiben, bedrängen; terjati koga za kaj ist richtig, und falsch das in der Schrift vorkommende terjati (statt hoteti, zahtevati) kaj od koga.« — »Ranjcega« je popolnoma kriva pri nas jako razširjena oblika za »rajni, rajnik«. (Glej »Dom in Svet« 1890, str. 86.) Potemtakem bi rekli: »Ta zahteva za se grofijo kot nečak rajnega grofa.« Kakor je »ranjcega« kriva oblika, takisto je tudi »po ranjkem grofu« str. 8. — »Tra-

gičen« je tujka, katero lahko zamenjamo z »žalostno«. — Namestu: »a kakor zdaj stojé reči, važna osoba je Vitovec«, reklo bi se: »a kakor so zdaj reči . . .«

»Jaz se bojim Vitovca. On ima obširna zemljišča po Ogrskem . . .«, namesto »Po Ogrskem in H. ima obširna zemljišča . . .« Pri nas le prepogosto rabimo »on«. To je po duhu nemškega jezika. Saj je tisti »on« že v glagolu, zato ga ni treba pisati posebej. Kolikokrat se nepotrebno piše in govori »on«. Treba, da pazimo na to nevedé v slovenščino zaneseno tujčevanje.

Str. 10. »Prihiteli sta mati in sestra in oba gosta in pozdravljanja ni hotelo biti ne konca ne kraja.« Ne tako! Zakaj »ni hotelo biti« je po nemško rečeno. (Glej »Dom in Svet« 1891, str. 229.) Saj je lepše in kračje: » . . . pozdravljanja ni bilo konca ne kraja.« Jednako se dá oni »hoteti« še drugodi izraziti lepše in bolje. (Dalje.)

Slovstvo.

HRVAŠKO SLOVSTVO.

Knjige „Matice Hrvatske“ za leto 1891.

(Dalje.)

»Medju svjetlom i tminom« pripoveda J. Kozarac. Zab. knj. »M. Hrv.« CXXXIX—CXLI. Str. 161. Cena 75 kr. — Kdaj zasine Slavoncu prosveta? »Kedar bo gospodar svoje žene i sluga svoje zemlje.« — »Krilata — ali kod nas još nepoznata i malo cienjena rieč, i dokle god ju ne upoznamo mi svi: od orača, koji ju ore, do dostojanstvenika, koji njome ravnaju, dotle ćemo tumarati po ovoj polutmini.« Pisatelj riše slavonsko življenje od slabe strani. Vse tava pa taplje po temi. Glavna oseba v povesti je Jakov Klarić, mož, ki je veliko izkusil, veliko popustil, le sebičnosti ne. Lastna sreča, naj si že pride do nje kakorkoli, ta mu je čez vse. V četrti soli je padel, poskušal je, kdo vé, kaj vse, naposled postane pa načelnik v »Žabarskom boku«, pa veren izpolnjevalec vladnih migljejev. Po temi tava vsa družba. Njene zastopnike označuje pisatelj precéj ostro. Kakor Gogoljev Či-

čikov, hodi Jakov Klarić od hiše do hiše; kar se je pa pogovarjal tu ali tam, sporoča nam pisatelj v začetku povesti, ter nikomur ne zanese, ne župniku, ne polkovniku, nikomur ne.

Gospa Malvina zastopa v povesti popačeno ženstvo. Ta žena je sleparila moža leta in leta; mož jo zapodi, družba pa jo sprejme ter se ji klanja, občuduje njeno lepoto; kar ona reče, velja. Gospem pa gospodičnam je Malvina vzor. Kakor se smehlja Malvina, tako se izkušajo regljati tudi one; kakor govori Malvina, tako hočejo tudi one krčiti ustnice. Njej se klanja vse moštvo, staro in mlado, oženjeno in prosto. Vzor njenih sužnikov pa je zdravnik Otokar Vencelj Drapal, rodome Čeh. Govori pa čudno mešanico, nekaj nemški, nekaj hrvaški, nekaj pa češki; glavni jezik pa je sivemu starčku jezik ljubezni, ki mu ne dá miru ne pokoja. Dasi tudi pod oblastjo svoje ostre soproge, vendar se dá pregovoriti od sitnega amorja, da piše nemško pismo na: innigst hochschätzbarste Malwine, s podpisom Ihr hochschätzbarer und liebender V. O. D. Tako je društvo v »Žabarskom boku«, taki so odličnjaki; pa narod? Neveden je: kdor več obeta, njega se oklene.